

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K 46012

27 lk (1^a, 1-26)

lk 26 juhtendaja arvamus

ED.VILDE NIM.TALLINNA PEDAGOOGILINE INSTITUUT

Pedagoogika ja psühholoogia kateeder

S I L V I P U T K

JT - 31

JOONISTAMISE JA TÖÖÕPETUSE ÕPETAJATE ETTE-
VALMISTAMINE TARTU ÕPETAJATE SEMINARIS

1936. - 1940. a.

k u r s u s e t ö ö

Juhendaja:

dots. K.K o t s a r

Tallinn 1974

S I S U K O R D

Lk.

Sissejuhatuse	1
I Tartu Õpetajate Seminar algkooliõpetajate ettevalmistusasutusena.....	3
1. Tartu Õpetajate Seminar kuni 1936. aastani.....	3
2. Tartu Õpetajate Seminar algkooli- õpetajate ettevalmistusasutusena aastail 1936 - 1940.....	8
II Joonistamise ja tööõpetuse asend Tartu Õpetajate Seminaris.....	12
1. Materiaalne baas.....	12
2. Õppeplaanid ja programmid.....	12
3. Õpetajad.....	14
III Joonistamise ja tööõpetuse õpetamise metoodika küsimusi.....	15
Kokkuvõte.....	18
Kasutatud allikad.....	20
Lisad.....	

- 1 -

S I S S E J U H A T U S Y

"Joonistama õpime mitte üksnes seepärast, et valmistume vastavaks elukutseks. Joonistamisel on suur tähtsus eriti noore inimese maitse ja ilumeele arendamisel ja kasvatamisel." ¹⁾

Ta arendab tähelepanu ja vaatlemisoskust, mis on vajalik mõtlemise igakülgseks arendamiseks.

Käesoleva kursusetöö autor on seadnud endale eesmärgiks anda ülevaade seõlest, kuidas toimus algkooli joonistamise ja tööõpetuse õpetajate ettevalmistamine Tartu Õpetajate Seminaris. Kuna Tartu Õpetajate Seminar on tegutsenud väga pikka aega, esialgu saksa-, siis vene- ja 1919.a. alates eesti õppekeelega, siis on töö autor uurimiseks võtnud ajavahemiku 1936 - 1940. Selleks on kursusetöö autor läbi töötanud Eesti NSV Oktoobri-revolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitustöö Riikliku Keskarhiivi (ORRKA) fondis nr. 1108 - EV Haridusministeerium ja Riikliku Ajaloo Keskarhiivi (RAKA) fondis nr. 2102 leiduvad materjalid. Materjal on võrdlemisi hästi säilinud ning leidub kõigi mainitud seminari tegevusaastate kohta. Materjalid sisaldavad palju üldisi andmeid, otseselt pole dokumente ja kirjutisi joonistamise ja tööõpetuse õpetajate ettevalmistamisest.

¹⁾ O. Raunam, Joonistamise ja maalimise õpik. Tln., 1963, lk. 4

Antud teema puhul oli põhilisemaks fond nr.1108 ¹⁾
ja fond nr. 2102, ²⁾

Nendes fondides leidunud aruanded ja Haridusmi-
nisteeriumi kirjavahetus Koolivalitsusega, seminari tun-
nikavad, metoodilised juhendid ja materjalid õpetajate
kohta on olnud abiks antud kursusetöö teema käsitlemisel.

Töö autor on kasutanud teema juures ka teiste üli-
õpilaste poolt üleskirjutatud endiste seminari lõpetaja-
te mälestusi.

Töö koosneb sissejuhatusest, kolmest peatükist ja
kokkuvõttest.

Et varem on selle õppeasutuse üldise arengu ja
tegevuse kohta juba kirjutatud, siis pidas autor vajali-
kuks töö esimeses peatükis anda lühiülevaate seminari
selle perioodi majanduslikust ja hariduslikust olust
ning antud ajastu kohta käivatest küsimustest. Teises
peatükis on vaatluse all joonistamise ja tööõpetuse
õpetamise maht, sisu, õppeplaanid, metoodika ja materiaal-
ne olukord. Viimane peatükk sisaldab lühiaidmeid õpetajate
kohta. Töö lõpeb kokkuvõtte ja antud tööks kasutatud ma-
terjali nimistuga.

¹⁾ ENSV ORRKA, f.1108 - EV Haridusministeerium.

²⁾ ENSV RAKA, f.2102 - Tartu Õpetajate Seminar.

I TARTU ÕPETAJATE SEMINAR ALGKOOLI ÕPETAJATE ETTEVALMISTUSASUTUSENA

II. Tartu Õpetajate Seminar kuni 1936.aastani.

Eesti rahvakooli loomisega tsaariaegse haridussüsteemi asemele kasvas koolide, klasside, õpilaste arv. Üleminek kahe kuni neljaaastasest algharidusest kuueaastaseni nõudis endisest tunduvalt suuremat õpetajate hulka. Tuli avada uusi pedagooge ettevalmistavaid õppeasutusi, rikastada õpetajaid uute teadmiste, oskuste ja parema metoodikaga.¹⁾

Maakonna koolivalitsused korraldasid küll oma ringkonna kutseõigusega rahvakooli õpetajatele tasuta suviseid kursusi, kuid õpetajate ettevalmistamine nõudis siiski süstemaatilisemat tööd ning sügavamat sisseelamist kogu pedagoogikateaduse kogemustesse. Sellepärast hakati kaadriprobleeme lahendama seminaride tüübi kaudu.

Kultuurielus käis äge võitlus kahe vastandliku suuna vahel. Kõrvuti valitseva kodanliku kultuuriga eksisteeris ja arenes ka eesti rahva progressiivne kultuur.²⁾ Hariduspoliitikat iseloomustas vastuolulisus. Kodanlus vajas haritud inimesi, kuid samas kartis hariduse andmist töötavale rahvale. Sel perioodil kehtis lihtrahva jaoks ühtluskool.

Algkooli lõpetamine andis võimaluse ja õiguse astuda edasi õppima keskkooli, täienduskooli või eriõppeasutusse. Viimastesse astumisel tuli sooritada eksamid juhul, kui soovijaid oli rohkem kohtadest. Algkool oli

¹⁾ M. Lööke, Õpetajate ettevalmistamise areng Eestis aastail 1919 - 1940, toimik SA-59, TPedI ped.kab., lk.2.

²⁾ S. Kangur, Mälestusi, toimik SA-2, TPedI ped.kab., lk.1.

emakeelne ja tasuta. Tööraha laste jaoks loodud ühtluskoolides oli õpetamise tase väga madal, sest suurt puudust tunti vastava ettevalmistusega õpetajatest.

Rahvakooli õpetajate ettevalmistamiseks avati Haridusministeeriumi poolt rida seminare.¹⁾ Need olid asutused, mis oma materiaalse baasi poolest olid üsna viletsal järjel ja õppimiseks kõige odavamad.²⁾ Üheks selliseks õppeasutuseks oli ka Tartu Õpetajate Seminar, mis asutati juba 1828. aastal. Seminari algusaastail kulges õppetöö saksa keeles, hiljem vene keeles.³⁾ 1919. a. alates avati seminar juba eesti õppekeelega.

Seminar hakkas tööle endistes Reaalgümnaasiumi ruumides Riia tänav 12 ja seejärel Vene Gümnaasiumi ruumides Pepleri tänav 13 (pr. Pälsoni tänav).⁴⁾ Hoone oli otstest kahekorruseline, keskelt ühekorruseline. Ruumid olid kitsad ja pimedad, osa neist kasutati õpilaste eluruumidena. See oli aluseks seminari internaadile. Ühte suurematest ruumidest kasutati võimlemiseks, laulmiseks, koorilauluks, joonistamiseks ja vahetundide jaoks. Tööõpetuse tundide läbiviimiseks oli kaks ruumi. Papi- ja paberitööks ning raamatu köitmiseks, puutöödeks teine ruum. Puutöö klassis oli üks treipink, viisteist töölauda ja muud vajalikud tööriistad. Tütarlaste tööõpetustundide jaoks oli õmblusmasin.⁵⁾ Koolil oli ka oma raamatukogu, milles enamuse moodustasid saksakeelsed pedagoogilise sisuga raamatud. Hiljem muretseti lisaks palju eesti-keelseid raamatuid loodusloo, geograafia, ajaloo- ja keeleõpetuse alalt. Koolil oli ka aed marjapöösaste ja vilja-

¹⁾ ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 413, lk. 150.

²⁾ S. Kangur, Mälestusi, toimik SA-2, TPedI ped. kab., lk. 8.

³⁾ ENSV RAKA, f. 2102, nim. 2, s. -ü. 320, lk. 4.

⁴⁾ H. Otti, Mälestusi, toimik SA-1, TPedI ped. kab., lk. 4.

⁵⁾ I. Kert, Mälestusi, toimik SA-59, TPedI ped. kab., lk. 10-11.

puudega, kuid asus kaugel (Narva maanteel).

Seminari astuja pidi olema terve. Vastuvõtteksamid toimusid emakeels, matemaatikas ja laulmises. Tutvuti ka tulevaste õpilaste joonistamise, käsitöö ja võimlemise oskusega. Sisseastujatele korraldati alates 1924. aastast täiendavalt intelligentsi määramiseks psühhotehnilisi katseid.¹⁾ Õppetöö kestis seminaris kuus aastat. Klasse nimetati: ettevalmistusklass, esimene klass, teine klass, kolmas klass, eelviimane klass ja viimane klass. Õppetöö algas augusti lõpul või septembri algul ja lõppes juunis. Koolivaheaegu oli kolm: oktoobri lõpus nn. porkipäeval, jõulude ajal kaks nädalat (algas enne jõule ja lõppes peale kolmekuningapäeva) ning lihavõttepühade ajal.^{x)} Õppeaja jooksul omandati keskharidus ja saadi algkooliõpetaja kutse. Õppemaks puudus. Majanduslikult kehvemal järgel, kuid andekatele ja hästi edasijõudnutele, maksti stipendiumi.²⁾

Õppetöö algas hommikul kell kaheksa ja õppetunde oli tavaliselt kuus. Tunni pikkuseks oli 50 minutit, vahetund 10 minutit. Õpilaste käitumist hinnati kolmepallilises süsteemis: nõrk, rahuldav, hea. Klassikursuse lõpus toimusid üleminekueksamid, õppeasutuse lõpetamisel aga lõpueksamid. Õpetamisel kasutati peamiselt loengulist meetodit. Korraldati laboratoorseid töid füüsikas, psühholoogias. Usuõpetus oli mittekohustuslik. Peod korraldas õpilasmavalitsus. Märtsis toimus kooli aastapäevapidu "Vanemuises", korraldati õppetöö raames ekskursioone kohalikesse ettevõtetesse, näitustele, muuseumidesse. Sügisel toimus ühine väljasõit Tartu lähemasse ümbrusesse, kevadel aga peale õppetööd kahe - kuni kolmepäevased ekskursioonid.

¹⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 439, lk. 447.

²⁾ S. Kangur, Mälestusi, toimik SA-2, TPedI ped. kab., lk. 9.

^{x)} Kiriklikud pühad.

Nooremad õpilased käisid Lõuna- ja Kesk-Eestis, lõppklassidele korraldati ekskursioone ka saartele.

Seminaris töötas rida õpilasringe: humanitaarring, kus esineti referaatidega ja viidi läbi vaidluskoosolekuid, spordiringid, draamaring, õpilaskoor. Anti välja õpilasajakirja "Kuma".

Õpetajate ülesandeks oli kogu õppe- ja kasvatustöö juhtimine. Nad pidid vaatama õpilaste järele nii koolis kui väljaspool seda. Kõik arusaamatused likvideeriti koolijuhataja vahendusel koolisiselt.

Õppetöö kulges Haridusministeeriumi tunnikava alusel. Põhilisteks õppeaineteks olid eesti keel, kodulugu, matemaatika, füüsika, keemia. Vähema tähtsusega polnud joonistamine, tööõpetus, kehaline kasvatus ja muusikalised ained.

Suurt tähelepanu pöörati metoodikale ja praktikale. Pea iga ainetunni juurde oli liidatud metoodikaalne aine käsitletus. See on kursusetöö autori arvates väga hea ja tervitatav nähe, on ju metoodikaalastel teadmistel kaalu kogu edaspidises pedagoogilises tegevuses.

Pedagoogiline praktika toimus seminari harjutuskoolis. Selleks jagati õpilased väiksemateks rühmadeks. Praktikad alustati passiivse tundide kuulamisega. Hiljem õpilased abistasid õpetajat, viimastel nädalapäevadel said nad ka ise ainetunde anda. Viimastes klassides toimusid laupäeviti pedagoogilised konverentsid, kus arutati praktikantide poolt antud proovitunde.

Praktika toimus ka Tartulähedastes algkoolides, et saada kogemusi töötamiseks ühes ruumis mitme klassiga, nn. liitklassiga. Õppeaasta lõpuks saadeti viimase kursuse õpilased Tartu algkoolidesse. Praktika lõppedes esitas iga õpilane praktika aruande.

Seminari lõpetamine ei andnud kohe õigust õpetajana töötamiseks. Kutsetunnistus anti alles pärast aastast praktiseerimist algkooliõpetaja kandidaadina. Õpetaja tööd kontrollis inspektor või Haridusministeeriumi esindaja. Talle tuli esitada täielik aruanne ja peale selle

2. Tartu Õpetajate Seminar algkooliõpetajate ettevalmistusasutusena aastail 1936 - 1940.

Pedagoogikutse omandamisel omas endiselt suurt osatähtsust Tartu Õpetajate Seminar. See oli õppeasutus, kus võisid haridusteed jätkata kõik, kel soovi pedagoogiks saada, võimalus oli edasiõppimiseks ka kehvades oludes kasvanud maalastel.

1937.a. kehtestati õpetajate seminaride seadus. Kui pedagoogiumi astuda gümnaasiumi lõpetamise järel, siis uued seminarid rajanesid keskkoolile. Õpetajate seminari kursus kestis neli õppeaastat. Õpetajakutse taotlejail tuli nüüd õppida 13 aastat: kuus + kolm + neli, või neli + viis + neli, kusjuures puhtkutseline osa oli nüüd kaks aastat pikem kui pedagoogiumides. Seega oli uus seminar nagu mingi kompromisstüüp endise algkoolil rajaneva seminari ja pedagoogiumi vahel.¹⁾

1937.a. kinnitati Tartu Õpetajate Seminar ühiskooliks.²⁾ Õppemaks aastas 40 krooni. Õppemaksust vabastatud tohtis olla kuni 25%. Päril vabaks said maksust vaid kehvemad ja andekamad õpilased.

Samal aastal kehtestati seminaris õppijaile ühtlane vormiriietus ja peakate.³⁾ Riietuseks sai tütarlastele tumesinine kleit valge kraega, must põll, pidulikel juhtudel ka valged kätised. Peeglastelt nõuti kaherealise pintsakuga halli ülikonda. Vormi juurde kuulus tumesinisest sametist nokatsmüts, vasakul küljel märgiga - TÕS.

Haridusministeeriumi ja Kooliosakonna poolt kehtestati klassikursuse ajutine lõpetamise kord, kus täheldati, et klassikursus loetakse lõpetatuks, kui õpilase teadmised kohustuslikes õppeaineis kehtiva õppekava ulatuses on hin-

¹⁾ ENSV ORRKA, f.1108, nim.3, s.-ü.206, lk.51.

²⁾ ENSV RAKA, f.2102, nim.3, s.-ü. 5, lk.289.

³⁾ ENSV RAKA, f.2102, nim.3, s.-ü. 9, lk.209.

natud vähemalt rahuldavaiks.¹⁾ Erandina tulid arvesse vaid laulmine ja instrumentaalmuusika.

Seminaride esimese kuni kolmanda klassi õpilastele määrati kevadeks kaks eksamit. Eksami mittesooritamisel oli võimalus järeleksamile, selle mittesooritamisel jäeti kursust kordama või kustutati seminari õpilaste nimekirjast. Eksamitest vabastamisele kuulusid õpilased, kelle aastahinnete keskmine oli "4" või "5".

Tartu Õpetajate Seminari õppetöö edukust pidurdasid majanduslikud tegurid, seda kinnitas Haridusministeeriumi Kooliosakonnale saadetud kiri.²⁾

1. "Et seminar võiks teenida riiki, saata välja riigimeelseid, teovõimsaid ning positiivse maailmavaatega õpetajaid, meie noorsoo ja rahva kasvatajaid, siis ei piisa üksi koolis korralikust õpetamisest ja kasvatamisest, vaid on tarvis hakata majanduslikult puudustkannatavate andekate õpilaste eest. Enne kõike tuleks püüda sellele, et seminari õpilased ei kannataks alatoitluse all, et nendes ei tekiks alaväärtuse tunnet ja pessimismi, mis võivad tekitada pahempoolset maailmavaate kallakut.

Tartu Õpetajate Seminaris pooled õpilased ei suuda tasuda õppemaksu, nende edasiõppimine on võimalik ainult toetuste ja stipendiumide abil. Olgu mainitud, et just suurem osa meesõpilasi pärineb kehvadest oludest, neid mitte toetades või majanduslikel põhjustel koolist eemale jättes saaks seminar edaspidi välja saata peamiselt naisõpetajaid."

2. Tösta õpetajate töötasu.

3. "Tartu Õpetajate Seminar, kes peaks õieti oma ülesannete kohaselt olama musterkooliks, töötab praegu viletsamates ruumides, kui ükski teine kool samas linnas. Et saavutada õppetöös mitte ainult rahuldavaid, vaid häid tulemusi, on hädavajalik ehitada seminarile kõige lähemas

1) ENSV ORRKA f.1108, nim.4, s.-ü. 439, lk.563.

2) ENSV ORRKA, f.1108, nim.4, s.-ü. 439, lk.407.

tulevikus uued lähedad ja ajakohased kooliruumid."

Seletuseks siia juurde, et krunt Tartu Õpetajate Seminari jaoks kingiti 1940.a. aprillis Tähtvere linnaossa.

Kursusetöö autori arvates oli see kiri kodanluse ideoloogiliseks surveks koolile ja õpetajaskonnale. Kuid õppe- ja kasvatustöös püsis pedagoogide enamus abstraktse humanismi ja demokratismi positsioonidel. Esines õpetajate väljaastumist šovinismi ja militarismi vastu. Haridusministeeriumi arvukaid eeskirju natsionalistliku kasvatuse asjus ei saadud muidugi täitmata jätta, kuid natsionalismi õhutamine olenes suurel määral õpetaja isiksusest, tema meelsusest.

Seoses Tartu Pedagoogiumi Progümnaasiumi järk-järgulise sulgemisega ajavahemikul 1937.-1941.a., pidas Tartu Õpetajate Seminari õppenõukogu vajalikuks avada seminari juurde reaalkool.¹⁾ Vajalikuks osutus see sellepärast, et õpetajate koormus langes järsult, nad pidid otsima omale lisatunde teistest koolidest ja Tartu Õpetajate Seminar pidid läbi ajama vaid tunniandjate-õpetajatega. Peale selle oli Tartu Õpetajate Seminari juurde reaalkooli vajadus selles, et ta oleks olnud seminarile ettevalmistuskooliks, nagu seni oli olnud Tartu Pedagoogiumi Progümnaasium. 1937.a. pääses TÕS-i I klassi sealt sisseastumiseksamitega 15 õpilast, mis moodustas vastuvõetud õpilaste arvust (30) 50%. 1938.a. olid need arvud vastavalt 18 õpilast ja 54,4% üldisest vastuvõetud õpilaste arvust. Sama edasipääsemise sihiga seminari soovis palju õpilasi astuda ka seminari algkooli. Progümnaasiumi sulgemisega oleks neil kohe katkenud edasiõppimise võimalus. Reaalkooli avamine oli vajalik ka seepärast, et suur puudus valitses noorte meesõpetajate järele, keda oleks saanud panna maa-algkoolide juhatajaiks.²⁾ Selle puuduse kõrvaldamiseks oli vaja keskkooli, mille lõpetajad oleksid läinud õpetajate seminaridesse.

¹⁾ ENSV ORRKA, f.1108, nim.4, s.-ü. 439, lk.495.

²⁾ ENSV ORRKA, f.1108, nim.4, s.-ü. 439, lk.496.

Tartu Pedagoogiumi Progümnaasiumi sulgemisega halvenes õpilaskontingendi komplekteerimine TÖS-i juurde. Reaalkooli avamine oli vajalik selle tõttu, et koondada sinna andekaid maalapsi (poisse) ja pärast suunata nad õpetajate seminari. Reaalkool võimaldas pidada sidet seminari ja tema algkooli vahel, selektsioon seminari jaoks võis alata juba algkoolis.

Tartu Õpetajate Seminar korraldas 1939.a. juunis kutsekursused algkooliõpetajate kandidaatidele.¹⁾ Seal esines ettekandega ka poeglaste tööõpetuse õpetaja August Leht, teemal "Käsitöö õpetamisest."

Kursusetöö autor arvab, et õpetajate ettevalmistamise pedagoogiline suunitlus Tartu Õpetajate Seminaris oli õige. Palju tehti ära pedagoogide teadmiste täiendamiseks, mõeldud oli ka TÖS-i järelkasvule.

Õppekirjandusest kasutati järgmisi raamatuid:

Kätk, Kivi "Joonistamise õpetus"

Kivi "Eesti graafika"

G. Nootma "Vesivärvi õpetus"

G. Nootma "Perepektiiv"

2. Õppeplaanid ja programmid.

Kõrvuti teiste õppeplaanidega õpetati Tartu Õpetajate Seminaris joonistamist, joonistamist, tööõpetust, ilukirja, voolimist, majapidamist ja kodumajandust. Enamus neist õpetati koos vastava metoodikaga. Kindel tunnikava määratles ka joonistamise ja tööõpetuse õpetajate tegevuse üldsuuna. Kuna arhivimaterjalides selle kohta vähe andmeid oli, pidi töö autor ise järeldusi tegema ja analüüsima seda vähest, mis kättesaadus. Vt. tabel nr. 1.¹⁾

Siit järeldub, et kõrvuti teiste õppeplaanidega oli joonistamisel ja tööõpetusel kindel koht tunnikavas. Neile

¹⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. - ü. 439, lk. 453.

¹⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. - ü. 439, lk. 199.

II JOONISTAMISE JA TÖÖÕPETUSE ASEND TARTU ÕPETAJATE SEMINARIS

1. Materiaalne baas.

Tartu Õpetajate Seminari õppeklassid ja töökojad ei olnud just kõige eeskujulikumad, sellegipoolest valitses töömeeleolu. Õpilastele meeldis joonistamine ja tööõpetus.

Käsitööklassideks oli kaks ruumi. Tütarlaste papi- ja paberitöödeks ning raamatuköitmiseks oli üks ruum, poiste puutöödeks teine. Puutööklassis oli õpilaste käsutuses üks treipink ja 15 töölauda. Tütarlaste jaoks oli üks õmblusmasin.

Joonistustunde viidi läbi ka saalis.

Õppekirjandusest kasutati järgmisi raamatuid:

Kärk, Kivi "Joonistuse õpetus"

Kivi "Eesti graafika"

G. Mootse "Vesivärvi õpetus"

G. Mootse "Perspektiiv"

2. Õppeplaanid ja programmid.

Kõrvuti teiste õppeainetega õpiti Tartu Õpetajate Seminaris joonistamist, joonestamist, tööõpetust, ilukirja, voolimist, majapidamist ja kodundust. Enamus neist õpetati koos vastava metoodikaga. Kindel tunnikava määratles ka joonistamise ja tööõpetuse õpetajate konkreetset ülesanded. Kuna arhiivimaterjalides selle kohta vähe andmeid oli, pidi töö autor ise järeldusi tegema ja analüüsima seda vähest, mis kätte puutus. Vt. tabel nr. 1.¹⁾

Siit järeldub, et kõrvuti teiste õppeainetega oli joonistamisel ja tööõpetusel kindel koht tunnikavas. Neile lisandusid veel kirjatehnika ja majapidamine tütarlastele.

¹⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 439, lk. 199.

1938./39. õppeaasta tunnikavas oli seminari esimese ja teise klassi õpilastele ette nähtud joonistamistunde 2, kodundustunde 2 ja tööõpetust nii poeg-kui tütarlastele kahe nädalatunni ulatuses.¹⁾

1939./40. õppeaasta tunnikava sisaldas käsitööd koos metoodikaga, lisaks praktikatunnid; joonistamist, kirjatehnikat koos metoodikaga. Esimesest kuni kolmanda klassini oli nädalatundide arv tööõpetuses koos metoodikaga 4. Sealjuures praktikat kolme tunni ulatuses. Joonistamine koos metoodikaga ja kirjatehnika hõlmas kaks nädalatundi üldisest tunnikavast.²⁾

Eeltoodust järeldab kursusetöö autor, et Tartu Õpetajate Seminaris oli tulevaste pedagoogide ettevalmistamisel piisavalt kunstiopetuse tunde, kui kõrvutada nende tundide arvu põhiaine tundide arvuga. Ka käsitöö osas oli tase rahuldav. Kõigiti otstarbekaks peab kursusetöö autor seda, et antud distsipliine õpetati koos metoodikaga.

¹⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s.-ü. 439, lk. 451.

²⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s.-ü. 439, lk. 467.

3. Õpetajad.

Tartu Õpetajate Seminari direktor J. K i i s e l ¹⁾
J. P o r t ²⁾

Naiskäsitöö õpetajad: Linda Kõivisto ³⁾

Ellen Reik ⁴⁾

Salme Alamäe ⁵⁾

Meeskäsitööõpetaja - August Leht ⁶⁾

Joonistamisõpetaja - Karl Merilaid ⁷⁾

¹⁾ ENSV RAKA, f. 2102, nim. 3, s. -ü. 24, lk. 222.

²⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 439, lk. 453.

³⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 439, lk. 194.

⁴⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 439, lk. 251.

⁵⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 439, lk. 489.

⁶⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 439, lk. 251.

⁷⁾ ENSV ORRKA, f. 1108, nim. 4, s. -ü. 439, lk. 183.

III JOONISTAMISE JA TÖÖÕPETUSE ÕPETAMISE METOODIKA KÜSIMUSI TARTU ÕPETAJATE SEMINARIS!

Tartu Pedagoogilise Kabineti joonistamise õpetajate toimkonna poolt esitatud esialgne algkooli joonistamisõpetuse näidistöökava 1936.-1938.a.¹⁾ (väljavõte)

I klassi õpilane pidi oskama:

1. Joonistades õigesti istuda, asetada paberit ja käsitada pliiatsit ning pintsli.
 2. Joonistada õigesti rõhtsaid- ning püstjooni.
 3. Kujundada tasapinnaliselt lihtsaid rühmavorme suletud köveraga.
 4. Edasi anda joonistatavate esemete põhimisi mõõtmeid.
 5. Mahutada joonist paberile, arvestades paberi suurust ja vormi.
 6. Eraldada ja õigesti nimetada põhivärvid (valge, must, punane, sinine, kollane, roheline, pruun, oranž).
 7. Oskama korralikult piirjoonist värvida.
- Programmis: asjade joonistamine mälu järgi ja tasapinnaliselt - 17 tundi.

II klassi õpilane pidi oskama:

1. Edasi anda joonises esemete iseloomulikke põhisuhteid.
 2. Edasi anda lihtsamate esmete vormi piirjoonisena.
 3. Täita ring, ruut, ristkülik jne. joontest ja täppidest koostatud lihtrütmilise kirjaga.
 4. Koostada põhivärvidest segavärve.
- Programmis: asjade joonistamine vaatluse ja mälu järgi - 19 tundi, kaunistamine 10 tundi, teemade järgi - 12 t..

III klassi õpilane pidi oskama:

1. Kujutada piirjoonises esemete iseloomulikke ruumilist vormi ja üksikosade proportsioone, edasi andes pindade perspektiivseid muudatusi (ringil, tahkudel).
2. Looduse ja mälu järgi joonistamisel valmistada joonis sobivas suuruses.
3. Tabada esemele iseloomulik värvus. Anda joonisele õige suurus ja paigutus

4. Edasi anda esemete iseloomulikke suurussuhteid.

5. Valida teemade järgi joonistades iseloomulikke momente ja edasi anda ruumilist mõju esemete osalise kattumise ning erineva paigutuse teel (lähemad madalamal, kaugemad kõrgemal).

Programmis: asjade järgi joonistamine - 19 tundi.

kaunistamine - 8 tundi, teemade järgi joonistamine - 8 t. plakatkiri.

IV klassi õpilane pidi oskama:

1. Edasi anda lihtsamaid varem tuttavate esemete ruumilist vormi piirjoonises ja varivalgusega ning tabada esemete värvust.

2. Arvestada ja edasi anda esemete vahemaa - eri kaugused, kattumised, perspektiivne vähenemine ja kaugenevate horisontaalide muutumised.

3. Edasi anda suurussuhted eseme üksikosade ja grupi kujundamisel.

4. Grupi paigutamisel lehele teha kerge visand pliiatsiga, arvestades eseme põhisuurusi ja vormi.

5. Teemale joonistades välja tõsta kõige olulisemad ja iseloomulikumad momendid.

Programm: ilustamine - 6 tundi, teemade järgi joonistamine - 7 tundi, plakatkiri .

1) ENSV RAKA, f. 2102, nim. 1, s. - ü. 16, lk. 9-13.

Antud töökavast nähtub, et õpilastele esitati joonistamise alal üsna suuri nõudmisi. Vaatlusoskuse arendamiseks joonistati üksikuid vormigruppe, kusjuures kujutatud pidi lähtuma perspektiivi tundmisest. Joonistati ka mälu järgi. Suure esteetilise tähtsusega olid kaunistamisõpetuse ja plakatkirja tunnid.

A. Remmeli tabel-kava joonistamises annab hea ülevaate nooremate, I - VI klassi õpilaste joonistusalas- test nõudmistest. Vt. tabelid nr. 2 ja 3.

Kaks suurt jaotust: loov joonistamine ja vormi- õpetus, mis omakorda jaguneb väljendamiseks pildis ja or- namendis ning joonistamiseks mälu, mulje ja looduse järgi.

See kõik arendas lastes tähelepanu, vaatlemis- oskust, silmamöötu; arendas lastes loovat jõudu, viis neid kunstiteoste mõistmiseni, arendas esteetilist maitset, värvitunnet ja värvimaitset. Kursusetöö autori arvates oli sel kõigil tohutu tähtsus noore inimese kujundamisel.

Joonistamise ja tööõpetuse metoodika osas on Tartu Õpetajate Seminarist arhiivimaterjale 1937.- 1938. õppeaasta kohta. Vt. tabel nr. 4. Nii on toodud seminari esimese, teise, kolmanda klassi õpilastele antav joonista- mise, joonestamise ja kirjatehnika maht ning sisu ühes metoodikaga, sama kehtib ka käsitöö kohta nii tütar- kui poeglastele. Tunniteemadena käsitati perspektiivi, joonis- tamist looduses, trükitehnikat, ehte- ja plakatkirja, illus- treerimist ja värviõpetust. Mööda ei mindud ka kunsti- ajaloost.

Tööõpetuses tutvusid õpilased paberi- ja papitöö- dega. Poeglastele oli kavas puu-, metalli- ja punumistööd. Tüdrukutel rõivaõmblus, riiete kaunistamine, korrastustööd, heegeldamine ja kudumine. Samuti tehti proovilappe - õppe- vahendeid. Neljandas klassis lisandus metoodika koos alg- kooli I, II ja III klassi tööga. Kursusetöö autori arvates oli väga hea, et õpiti praktiliselt elus vajaminevaid töid. Hea praktika said õpilased lõppklassides, kus nad raken- dasid metoodikaalaseid teadmisi.

K O K K U V Ö T E

Seminarid seadsid ülesandeks valmistada ette algkooli õpetajaid, kes tunnevad kaasaegseid kasvatuse ja õpetamise viise ning suudavad saavutada õppekavades püstitatud eesmäärke.

Kasvatuse alal loeti põhiülesandeks armastuse äratamist tulevases õpetajas laste vastu, arendada temas tösisist huvi oma elukutse ja rahvahariduse vastu. Mitte vähema tähtsusega polnud ka tulevase õpetaja kehaliste ja vaimsete võimete kujundamine, kõrge moraali kasvatamine.

Tartu Õpetajate Seminari juures paistis silma püüd edasi arendada ja eesti rahvakoolidele kohandada paljutki sellest, mis maailma pedagoogilise mõtte avaratumise alal Eestisse ulatusid. TÖS-is tegeldi ulatuslikult õpilaste psühholoogia uurimisega. Seminari kogemusi jagati ka laiemale õpetajaskonnale, rakendamaks selleks seminaride õppejõude õpetajate suvekursuste lektoritena.

Algkooli õpetajate ettevalmistamine oli tol ajal kogu rahvahariduse tuum, sest võimatu oli saavutada muidu kooli hariduslikke ja kasvatuslikke eesmäärke. Õpetaja pidi hingeliselt sulama ühte ümbrusega, millest pärinesid tema kasvandikud.

TÖS-i juhtivaks suunaks kunstiõpetuses oli natuuri-suund. Joonistati loodust, natüürmorte, linde, loomi, inimesi erinevas liikumises, perspektiivi. Lisandus ka vaba loomingu, dekoratiivset joonistamist ja kirja õpetust.

Kursusetöö autor arvab, et seminarid õigustasid end. Nad andsid tolleaegsele algkoolile küllaltki tublide teadmiste, oskuste ja metoodikaga varustatud õpetajaid - meie kaasaegsete kasvatajaid.

Põhiliselt jäi kool siiski teadmiste andjaks, kuigi neid teadmisi, eriti ühiskonnateaduste osas, serveeriti enamasti idealistlikus-formalistlikus vaimus.

Kokkuvõttes oli tolleaegse haridussüsteemi ja õpetajaskonna mõju noorsoo ühiskondliku teadvuse kujunemisele

väga komplitseeritud ja vastuoluline. Õppeasutuse lõpetanud noore inimese teadvuses segunes kodanlik natsionalism patriotismiga, idealism materialismiga, usulised pettekujutised teaduslike teadmistega. Milline mõju domineerima hakkas, see olenes õpilase isiklikest eeldustest, ühe või teise õpetaja mõjust temale.

Rahva huvidele kehtiv haridussüsteem, mõistagi, ei vastanud. Koolikohustus oli liiga lühike ja riigi abi õppijatele järjest vähendati.

1930.-ndate aastate teisel poolel alanud reaktsiooni pealetung tähendas väikekodanliku reformistliku ideoloogia lüüasaamist. Hakkas tekkima liit revolutsioonilise töölisklassi ja progressiivse intelligentsi vahel.

Kasutatud allikad.

ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehitus-
töö Riiklik Keskarchiiv (ENSV ORRKA).

Fond 1108-EV Haridusministeerium.

ENSV Riiklik Ajaloo Keskarchiiv (ENSV RAKA).

Fond 2102 - Tartu Õpetajate Seminar.

Elango, Ö. - Hariduspoliitika ja õpetajaskond kodan-
likus Eestis.

Tallinn 1972

Raunam, O. - Joonistamise ja maalimise õpik

Tallinn 1963

Kangur, S., - Mälestusi, toimik SA-2 (säilitamisel

TPedI pedagoogika kabinetis).

Kert, I., - Mälestusi, toimik SA-59 (säilitamisel

TPedI pedagoogika kabinetis).

Lööke, M., - Õpetajate ettevalmistamise areng Eestis

aastatel 1919 -1940, toimik SA-59 (säilita-
misel TPedI pedagoogika kabinetis).

Otti, H., - Mälestusi, toimik SA-1 (säilitamisel

TPedI pedagoogika kabinetis).

T a b e l nr.1

Tartu Õpetajate Seminari t u n n i k a v a

1937. / 38. õppeaastal.

Õppeained	Tundide arv
1.Emakeel	4
2.Inglise keel	3
3.Saksa keel	-
4.Filosoofia	2
5.Matemaatika	3
6.Füüsika	2
7.Looduslugu	2
8.Keemia	-
9.Ajalugu jakodanikuõpetus	2
10.Maateadus	-
11.Usuõpetus	2
12.Meeskäsitöö	2
Naiskäsitöö	2
13.Võimlemine poistele	2
Võimlemine tütarlastele	2
14.Riigikaitse	2
15.Majapidamine tütarlastele	2
16.Joonistamine	2
17.Kirjatehnika	2
18.Tervishoid	-
19.Muusikateooria	2
20.Koorilaul	1
21.Laulmine	-
22.Klaverimäng	1
23.Viiulimäng	1
24.Orkestririistad	(1)
25.Orkestrimäng	(1)
26.Kõnetehnika	1

Õppeaasta Õpilase vanus	Loov joonistamine.				
	Nälgendamine pildis		Nälgendamine ornamendis.		
	Iseseisv loomine (kompositsioon, illustreerimine)	Piltide vaatlemine	Ornamentide loomine ja ilustamine.	Ilusate tarbeesemete vaatlemine.	Närvide tundmaõppimine
	Ülesanne: Arendada lapse loovat jõudu ja õpetada teda väljendama joonistuste (piltide) abil.	Ülesanne: Näha lapsi arusaamisele, kuidas kõneleb kunstnik piltide abil st. viia lapsi kunsti- tööst mõistmisele.	Ülesanne: Arendada lapse loovat jõudu ja esteetilis- maitset tegelike ilustamis- tööde varal.	Ülesanne: Arendada lapse es- teetilis maitset ilusate tarbe- asjade vaatlemise teel.	Ülesanne: Arendada õpilase värvitunnet ja värvimaitset.
I 8-9	Naba ja individuaalne teemade valik. Joonistamine antud tee- male. Loetud jutude illustreeri- mine.	Paremate illustreeritud laste- raamatute vaatlemine. Laste- kohaste piltide vaatlemine.	Liikese tarbe- ja mänguasjade illustreerimine jooneliste ilus- tustega (värviline pliiats, re- disselg.).		Päikese valgus ja värvid. Värv- dega tutvumine värviliste pabe- rite abil. Õite, riide j.t. värviliste asjade vaatl. ja värvide määram.
	20 tundi	4 tundi	10 tundi		5 tundi
II 10-12	Joonistamine antud teemadel. Lihtsad kompositsioonid mahu- tamisega ühele joonele. Loet- tud jutude illustreerimine.	Nagu eelmises klassis.	Nagu eelmises klassis. Trükkimine korgiga.		Pinna katmine 4 põhivärviga, siis 8 värviga. Laksikkoos- kõlad. Lihtsa ornamendi katmine värvidega.
	20 tundi	4 tundi	10 tundi		5 tundi
III 10-12	Lihtsade kompositsiooni- seadmete ruumilise mahuta- misega. Loetud jutude illust- reerimine.	Lapse arusaamine, nästava jutustava risuga pildi vaatlemine.	Tarbe ja iluasjade kaunis- tamine redisselg. ja pintsl- ornamendiga.	Savikannud, vaasid, vruusid.	Tutvumine 12-värv ringiga. Laksik- ja kolmikkoostõlad. ning nendega ornamendide katmine.
	10 tundi	4 tundi	10 tundi	3 tundi	4 tundi

<u>IV</u> 11-13	Maastik, loetud jutu illustreerimine.	Nagu eelmises klassis.	Eelmise aasta kava jätkamine ja täiendamine.	Fajanss- ja klaas- asjad. Sööglnõud.	Tutvumine valkjate, must- jate ja hallika- te värvidega. Nende koostö- lad. Antud or- namendi kat- mine valkjate ja mustjate värvidega.
	8 tundi	4 tundi	10 tundi	3 tundi	4 tundi
<u>V</u> 12-15	Pildid elust. Illustreerimine.	Tutvumine mõne väärtusliku maa- liga üld- või žesti kunstiaja loost.	Pinnalised orna- mendid redissule- ga. Pintsliornamen- did.	Tapeetide proovid. Lauad, toolid, rii- desordid.	Eelmise aas- ta kordamine ja süvendamine.
	8 tundi	4 tundi	10 tundi	3 tundi	4 tundi
<u>VI</u> 13-16	Mitmesugused kompositsioonid inimestega, looma- dega ja maastiku- ga. Illustreerimine.	Nagu eelmises klassis.	Eelmise aasta ka- va jätkamine ja täiendamine. Or- nament muuseu- mi motiividest.	Raamatute kaaned. Ilustratsioonid (käsitööd).	

¹⁾ ENSV RAKA, f. 2102, nim. 1, s. = v. 17, lk. 30-31

A. Remmeli tabel-kava joonistamises¹⁾

Eppe- daasta. Epilase vanus.	Normide kujutamissoetus.		
	Lihaste, joone ja vormilunde harju- tused.	Normide kujutamine	
		Joonistamine mälu ja mulje järgi.	Joonistamine looduse järgi
	Ülesanne: Arendada vabu ja rütmilisi käeliigu- tusi, kindlat ja hoogsat joont ning siduda ülte vormi ja lihaste tunnet.	Ülesanne: Arendada tahelapanu ja vaatlus- lemisoskust.	Ülesanne: Arendada vaatemisoskust ja silmanähtu, õpetada kujutama tasapin- nal ruumi.
<u>I</u> 8-9	Käega õhus ring-, loodis-, kaalus-, kald- ja kõver- joonte joonistamine. Nende joonistamine paber- ile.	Joonistamine mälu järgi õpilaste enesest va- litud asju ja õpetaja poolt nimetatud as- ju. 24 tundi	
<u>II</u> 9-10	Ringide, ellipside ja nelinurkade joonistamine hooga joonega. Tähtaasta elustamiseks võib vorme muuta asjadeks (ring, õun, pea, lükk, kanapee).	Joonistada mälu järgi mitmesuguseid tarbeesemeid ja loodusvorme. Joonistada mulje järgi. 26 tundi.	
<u>III</u> 10-12	Harjutused vastavalt looduse järgi joonis- tatud kavaile (geomeetrilistele põhivormidele vastavad asjad.)	Nagu eelmises klassis.	Näikeste, õpilaste käte antavate asjade joonistamine. Geomeetriliste põhivormidele vastavate asjade joonistamine.
<u>IV</u> 13-14	Stiliseeritud taimeornamentide joonistamine	Geomeetrilistele põhivormidele vastavate pin- naliste asjade joonistamine mälu järgi. 10t.	Segavormiliste pinnaliste asjade joonistamine. Pöördeka perspektiiv ja vastavate asjade joonistamine. 26 tundi
<u>V</u> 12-15	Stiliseeritud loomavormide joonistamine.	Joonistamine mälu ja mulje järgi mitme- suguseid lihtsamaid asju perspektiivis.	Joonelised ja tasapinnalised asjad pers- pektiivis. Kandilised kehad perspektiivis. Kalad. Linnud.
<u>VI</u> 13-16	Kahe eelmise klassi kava kordamine ja täiendamine.	Nagu eelmises klassis. 8 tundi	Lihtsate gruppide joonistamine. Loomad Inimene. 34 tundi.

¹⁾ ENSV RAKA p. 2102, nim. 1, s. = ü. 17, lk. 30-31.

Tartu Õpetajate Seminari raamkool. ¹⁾

Tabel nr. 4.

Ained	<u>I</u> klass	<u>II</u> klass	<u>III</u> klass	
Joonistamine, joonestamine ja kirjatehnika koos metoodikaga.	2 tundi. Sisseastunute võimete kontrollimine ja ühtlustamine. Perspektiivjoonestamine: pöördkehad, sirgjoonte tasapinnad. Värvipeetus ja tehnika. Joonistamine looduses.	2. tundi. Joonistamine looduses. Illustamine: ornamentide joonestamine, šablontrükk, monogrammide. Õhke ja plakatkiri. Kirjatehnika. Joonestamine.	2 tundi. Joonistamise metoodika. Joonistamine mälu järgi. Illustraatiivne joonestamine. Värvipeetus ja tehnika. Kirjatehnika. Peatükid kunstiajaloo.	
Käsitöö ja metoodika.	<u>I</u> klass 2 1/2 tundi. Tütarlastel: tehnikate kordamine, proovilapidõpperahendid. Pilutamine, ažuursed tööd, tikandid, heegeldamine, kudumine. Poised: Paberi- ja papi-tööd.	<u>II</u> klass 2 1/2 tundi Tütarlastel: Pesu emblemine koos pesukaunistamisega. Tikanditööd. Poised: punumistööd laastudest, vitsatest, nõörast, niidist, Rõivaste, saabaste parandamine. Klade- ja raamatukõide.	<u>III</u> klass 2 1/2 tundi Tütarlastel: Metoodika koos <u>I</u> <u>II</u> <u>III</u> algkooli klassi tööga. Poised: Puutööd noaga ja leisikanoaga, hõõvelpingil, värvimine, peitsimine, lakkimine, harjatööd.	<u>IV</u> klass 2 1/2 tundi Tütarlastel: Kudumine, rõivaste emblemine koos kaunistamisega. Poised: Metalltööd pletist, traadist, vitsravast. Tööriistade valik ja korrashoid. Töökoja sisustus. Tööde tüübid (algkoolis) ja töökavad.

¹⁾ ENSV RAKA, f. 2102, nim. 3, s. = ü. 9, lk. 203.

17. 574